

Editörden

DİN VE HAYAT

TDV - İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ DERGİSİ
SAYI: 3 - YIL: 2007

YAYIN YÖNETMENİ

Prof. Dr. Mustafa ÇAĞRICI

YAYIN KOORDİNATÖRÜ

Kadriye AVCI ERDEMLİ

EDİTÖR

Kerime CESUR

kerime.cesur@gmail.com

YAYIN EKİBİ

Abdülkerim YATĞIN

Ahmet BENSİZ

Davut ÖZGÜL

Emine ARSLAN

E. Betül ÇAKIRCA

Kerime CESUR

Mehmet YÜKSEL

Mustakim ARICI

Salim SELVİ

Sümeyye PARILDAR

Uğur YILMAZ

Üzeyir GÜR

TASHİH

Dr. A.Cüneyd KÖKSAL

REKLAM SORUMLUSU

Ömer Faruk ŞENTÜRK

GRAFİK TASARIM

Sinan ÖZDEMİR

BASIM YERİ ve TARİHİ

TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl.

Ostim Örnek San. Sit. 1. Cad.

358. Sk. No: 11 Yenimahalle/ANKARA

Tel. 312 354 91 31 / Fax: 312 354 91 32

Ankara / 2007

ISSN: 1308 - 9595

DAĞITIM

TDV Yay. Mat. ve Tic. İşl. İstanbul 1. Şb.

Klodfarer Cad. No:14/1 Divanyolu

Eminönü/İSTANBUL

Tel: 0212 518 46 04

Faks: 0212 518 83 07

Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir.

PARA İLE SATILMAZ

Bismillahirrahmanirrahim

Yüce Rabbimize sonsuz hamd ü senalar olsun.

Efendimiz Muhammed Mustafa'ya binlerce sâlât, âl ve ashâbına selam olsun.

Ak sakallı pîr koca bilmez ki hâli nice

Emek yimesin hacca bir gönül yıkarısa

Yunus Emre

İbadetlerin ortak amacı insanın yaratılış gayesinin, kulluğunu izhar olduğunu göstermektir. Namaz ile güne, oruç ile yıla, hac ile ömre anlam katan, aynı zamanda denetim altında tutan ibadetler, müslümana hiçbir anında yalnız olmadığını, Yüce bir varlığın gözetim ve denetimi altında bulunduğunu hatırlatır. Kulluğun kemali de her şeyi yerli yerine koymakla mümkündür. Bu açıdan baktığımızda namaz dosdoğru kılındığında namaz; oruç, ellerimiz, gözlerimiz, dilimiz de yanlıştan ve haramdan sakındığında oruç; ve hac her türlü kavgadan, dünya menfaatinden beri olduğumuzu kanıtladığımızda hac-i mebrûr olmaktadır.

İstanbul Müftülüğü Kültür Yayınları üçüncü çalışmasını, ömrümüze anlam katan, layıkıyla yerine getirildiğinde yeniden doğmuş gibi günahsız olunacağı müjdesi verilen "Hac" ibadetine ayırmış bulunmaktadır. Hac yeniden doğmamıza vesile olan yoğun anlamlar bütünüdür. Bu eserimizde, hacın kapsadığı bu anlamlar bütününden imkanların elverdiği ölçüde sizlere makaleler, hatıralar, söyleşiler sunmaya çalıştık. Mikat, ihram, telbiye, tavaf, Hacerü'l-esved, Safa-Merve, Arafat, Müzdelife, Mina, şeytan taşlama, kurban gibi hacın temel kavramlarını ve aşamalarını içeren makaleler hacci anlamamıza yardımcı olmaktadır. İhram'ın sadece bir bez parçası olmadığını, mikattan hac ibadetine giriş yapan hacının dünyanın tüm kalabalığından arınıp Rabbi'nin topluluğuna karıştığını; Arafat'ta hacın zirvesine ulaştığını; şeytana atılan her taşla bir günahın atılması gerektiğini ve diğer tüm aşamaların insanın olgunluğunu tamamlamasına yardımcı olan adımlar olduğunu anlıyoruz. Allah karşısında eşitliğin zirvesinin gerçekleştiği ibadettir hac. Ten renginin önemsizliğini Malcom X'in hayatından verdiğimiz kesitlerden anlıyoruz. "Hacda Kadın" makalesi ile hacda kadının cinsiyeti ile değil kulluğu ile var olduğunun bilincine varıyoruz. Nazife Şişman hacı olmanın turist ve seyyah olmaktan ayrıldığı noktaları akıcı bir üslupla bizlere sunuyor. Söyleşi bölümümüzde Ebruzen Hikmet Barutçugil'in, sanatıyla hac arasında kurduğu bağlantıyı bulabilirsiniz. Ayrıca Ümit Meriç ve Nevzat Tahran ve Hasan Cihat Öter'le gerçekleştirdiğimiz kısa söyleşiler de zevkle okunacaktır. Hacca gitmenin öneminin yanında hac dönüşü ahlâkî olgunluğun devamının gerekliliğini anlatan "Hacca Nasıl Gidilir Nasıl Dönülür?" isimli makale, "Hacca Eğitimi Gitmek", "Hacca Çarşı Ziyareti ve Hediyeleşme Âdâbı" da faydalı olacağını umduğumuz diğer makalelerden. Portre bölümümüzde son nefesini Efendimiz'in yanbaşında vermek istediği için Medine'ye hicret eden Sami Ramazanoğlu Hocaefendi'nin hayatı anlatılmakta. Fahrettin Paşa'nın Medine Savunması, Surre Alayları, Osmanlı'nın kutsal beldelere gösterdiği hassasiyeti anlatan makaleler, Kâbe ve Ravza'daki âyetlerin değerlendirildiği makale, hac manzumeleri ve hac literatürü makaleleri ve şiirlerden oluşan bir dosya ile karşınızdayız.

İlkemiz sizlere en iyiyi sunabilmektir. Yayın kurulu bu ilkeyi layıkıyla gerçekleştirebilmek için büyük gayret içerisinde. Bu çalışmalar sırasında fikirleri ve makaleleri ile bizlere katkıda bulunan değerli akademisyenlere, Diyanet personeline, yazılı ve görsel malzeme temini, yayına hazırlık, baskı ve tasarım süreçlerinde katkısı olan herkese şükranlarımızı sunuyoruz.

Allah'ın çalışmalarımızı boşa çıkarmaması ümidiyle...

ARŞİV BELGELERİNDE Osmanlı Sultanlarının Hacıların Emniyetini Sağlamada Gösterdikleri Hassasiyet

üyük Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim'in 1517 senesinde Mısır'ı fethi ile Osmanlı topraklarına sulh yoluyla dahil olan Hicaz'a¹ hakimiyet, Osmanlılar için daima iftihar ve itibar sebebi olmuştur. Osmanlı sultanları Hicaz'ın özerk yapısına müdahil olmamışlar, Hameyn-i Şerifeyn'i hâmilik vazifelerine ihtimam göstermişlerdir.

Hacıların hiçbir sıkıntı yaşamadan hac görevlerini yerine getirmeleri, su, yiyecek ve kalacakları yerin temini gibi ihtiyaçlarının karşılanması, surrenin hakka riayetle dağıtılması, her iki harem bölgesinin temizliğinin sağlanması ve yenilenmesi gibi çok mühim vazifeler bunlardan birkaçıdır.² Bilhassa hac farızasının güvenlik içinde yerine getirilmesi çok mühimdir.

Her yıl Kahire ve Şam'dan Hicaz'a iki resmî hac kervanı yola çıkardı. Bu kervanların gidip ve dönüşlerinde büyük törenler yapılırdı.³ Hacıların selâmetle gidip gelmeleri Osmanlı devlet adamlarının çok önem verdiği bir iş olduğundan, hac dönüşü, yolculuklarının emniyet

içinde geçtiği, devletin devamı, sultanın sıhat ve selâmeti için dua ettikleri padişaha arz edilirdi.⁴

Bu yazıda değerlendirdiğimiz arşiv belgesi, Sultan II. Mahmud'a ait bir hatt-ı hümayun olup, sözü edilen konuyu en güzel şekilde gözler önüne sermektedir. Bu belgede; Şam Valisi ve Emirü'l-haccı Hafız Ali Paşa, 29 Zilhicce 1232 (9 Kasım 1817) tarihinde Şam hac kafilesinin, surre emini ve müjdeci başarılarla beraber hac görevlerini selâmet ve emniyetle yapıp döndüklerini sultana haber vermektedir. Hafız Ali Paşa, Hint malı üç bohça hediye hazırlayarak padişaha göndermiştir. Hediyelerden çok memnun kalan Sultan II. Mahmud, Allah'ın kendilerine daha güzel nice nimetler ihsan etmesi için dua ile mukabelede bulunmuştur.

BELGENİN TRANSKRİPSİYONU

Manzûrum olmuştur.

Bu ni'met-i uzmanın teşekküründe lisânım kâsırdır. Cenâb-ı [Allah] nice ve nice emsâl-i kesîresiyle cümleyi müşerref eyleye. Müşârunileyhin takdimesi makbûl-i

نقدم بخشه
بوفت عظامانج مشكزده رنم قاندره همناب نجه و نجه انشا كنده سيد عبدالمزق ديه مشكزده
تقدسى مقبول همانام بخشه

سلطان
السي قوتايان و زور و در خانه سيد محمد
همانجا نيه اولونغي بيده اولنگه بر نازك باران خطاي
نام سوغ شام سفته همناب اولونغي بيده اولنگه بر نازك باران خطاي
مهرناري دون واقباله بهمه اولونغي بيده اولنگه بر نازك باران خطاي

دوندل عتابلو عطوقلو اينلو زافلو و ششم بيزكلم افتم

4
مشكزده كوكشي عتابلو عطوقلو اينلو زافلو و ششم بيزكلم افتم
اشبار اتمعله باهنگ خطكزيك زمانفاري وعافيت املك نظرات نعييه مروضجد طافموضدبركك بوشه صيتمده دريف مطبه عيت جازانم فقاد هجان سليمه وزوار بن ريلدييه
اعطا اولونغي تحريت و كواناله
مروضه حضور شاهزاده اي اولونغي
مخاطب عتايدي جيليق اولونغي
حضرت صدر اولونغي

دوندل عتابلو عطوقلو اينلو زافلو و ششم بيزكلم افتم
مشكزده كوكشي عتابلو عطوقلو اينلو زافلو و ششم بيزكلم افتم
اشبار اتمعله باهنگ خطكزيك زمانفاري وعافيت املك نظرات نعييه مروضجد طافموضدبركك بوشه صيتمده دريف مطبه عيت جازانم فقاد هجان سليمه وزوار بن ريلدييه
اعطا اولونغي تحريت و كواناله
مروضه حضور شاهزاده اي اولونغي
مخاطب عتايدي جيليق اولونغي
حضرت صدر اولونغي

Hac kafilesinin surre emini ve müjdecibaşilarla hac görevlerini emniyetle yapıp döndüklerini gösterir belge.

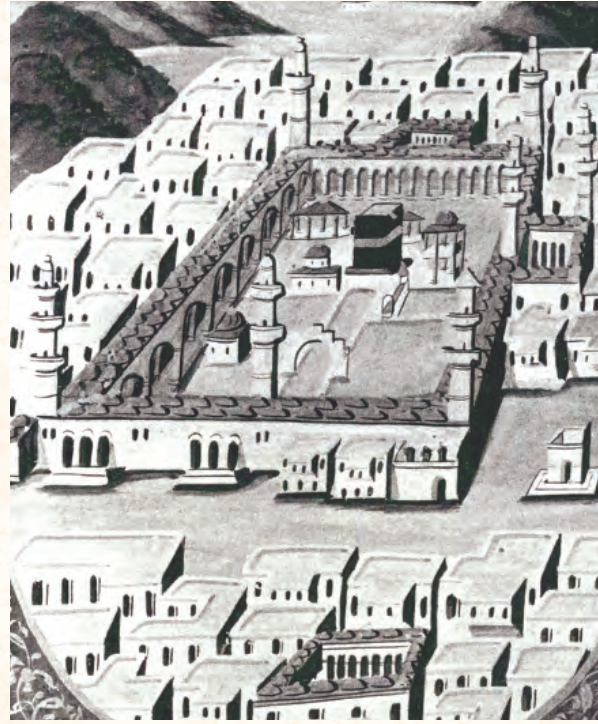
hümâyunum olmuştur. [Bu ibare, Sultan II. Mahmud'un bizzat kendi el yazısıyla hatt-ı hümayûnudur.]

Şam valisi kullarının vârid olan kâimesidir. Huccâc-ı Müslimîn ile bi's-sihhat ve's-selâme mâh-ı Saferü'l-hayrın on birinci günü Şam-ı şerife vusûlleri olduğunu mübeyyin olmağla bermu'tâd mübârek hâk-i pâ-yi hümâyunlarına olan takdimesiyle beraber manzûr-ı âlî-i mevûr-ı şehriyârları buyurulmak için takdim-i huzûr-ı sa'âdet-hümâyunları kılındığı ve müjdeciler kullarının dahi vurûd eylediğini müşârunileyhin Kapı Kethüdası Osman Ağa bendeleri ihbâr etmekle Bâbîâlî'ye geldiklerinde i'tâ eyledikleri tahrirât ve duânâb ma'rûz-ı huzûr-ı şâhâneleri kılınacağı muhât-ı ilm-i âlileri buyuruldukda emr u ferman hazret-i men lehu'l-emrindir.

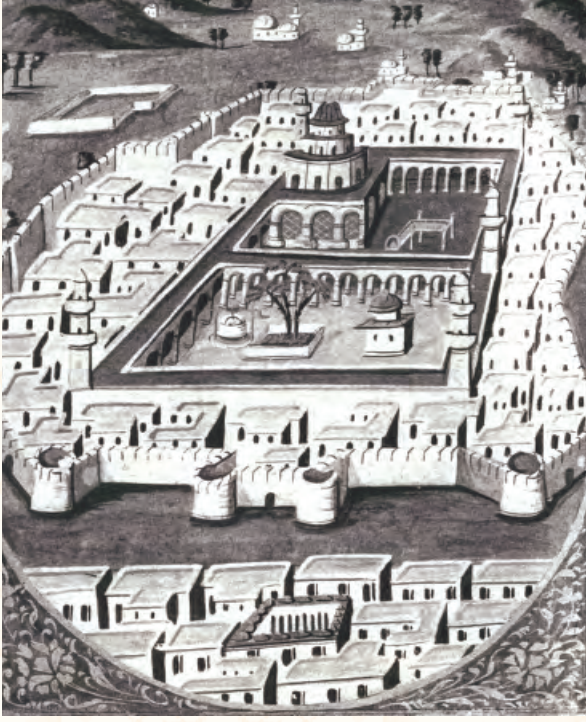
Devletlü, inâyetlü, atûfetlü, übbehetlü, re'fetlü, veliyyü'n-ni'am, kesîrû'l-kerem efendim Sultanım hazretleri, devlet ü ikbal ile sağ olsun.

Cenâb-ı farz-konende-i ziyaret-i ümmü'l-kurâ ve kudret-bahşende-i "menistedâ'a ileyhi sebîlâ" vücûd-ı cûd-nûmûd-ı âsafânelerin zîver-efzâ-yı mesned-vâlâ-yı hâcizvâyî vü übbehet ve revnak-bahşâ-yı manassa-i fermân-fermâyî vü âfiyet eylemek tazarruâtı takdîmiyle ma'rûz-ı abd-i sadâkat-mefrûzlarıdır ki:

Bu sene-i müteyemminede redîf-i matıyye-i ma'iyet-i çâkerânem kılınan huccâc-ı Müslimîn ve züvvâr-ı beyt-i Rabbü'l-âlemîn ile sâye-i ma'delet-vâye-i Cenâb-ı Kîfîstânî'de iskât-ı farîza-i hacc-ı şerîf ve icrâ-yı menâsik-i acc u necc-i münîf edip emr-i muhafaza-i huccâc-ı bâhiru'l-ibtihâcda rufûd ve ku'ûdu terk ile gencîne-i vüs' ü kudret-i âcizânemi

sarf ederek delâlet-i mücerre-i tevîk-i Subhânî ve sâhibu'l-cenb mürâfakat-ı teveccüh-i âlî ve aleyhi ve yümn-i himem-i seniyye-i veliyyü'n-ni'amîleriyle cânib-i Beytullâhi'l-harâm'dan tertîb-sâz-ı katar nehza ve tayy-ı merâhil ü menâzil ederek zemin-i dil-nişîn-i Yesrib andan sahrâ-yı behnâ-yı müzeyrib-menâh-ı cemâze-i hatt-ı tırhâl olarak el-minnetü lillâhi bil-cümle kavâfil-i huccâc ve emîn-i surre-i hümâyun ve ser-sakayân ve müjdecibaşı ile emnen ve sâlimen mâh-ı Saferü'l-hayr'ın on birinci mübarek yevmi'l-isneyn Şam-ı şerîf'e bâ-nihâde-i vusûl ve hatt-ı rahl-i nüzûl kılındığı ve bu sene-i mübâreke mahzâ inayet-i bî-gâyet-i îlâhî ve mutlaka şeref duâ-yı hayr-ı hazret-i cihan-bânî âsârı olarak iyâb ve zihâbda gerek su ve gerek zahire hususlarında merâyâ-yı havâtır-ı huccâc-ı müslimîn âriza-i gubâr ve venciş ü kederden masûnü's-sâha ve be-tahfîs-i lusûs yağmakârân urban-

dan me'mûnû'l-kâfile hevdec-nişîn-i emn ü selâmet olup şevketlü, kerâmetlü, mehâbetlü, kudretlü veliyyü'n-ni'am-i âlem Padişahımız efendimiz hazretlerinin gevher-yektâ-yı kân-ı ma'delet ve cevher-i bî-hemtâ-yı ma'den-i şevket ü adalet olan vücûd-ı hümâyunları ile'l-ebed revnak-bahşâ-yı dîhim-i saltanat ve zînet-efzâ-yı tâc-ı cihan-dârî ve übbehet olmak dualarıyla temennâ-yı tezâyüd-i şeref ve iclâl-i âsafâneleri isticlâbına bezl-i gayret kılınmış idüğü mukaddem ve muahhar takdîm-i hâk-i pâ-yı merâm-bahşâ-yı rahimâneleri kılınan arâyiz-i çâkerânemde bast u beyân olunmağın be-tekrâr ol ma'razda itnâb-ı makâl ile tasdî'-i ser-i devlet-i iştîmâlleri hâric ez-âdâb olduğundan kemmiyet hâme-i beyân-ı mekfûfü'l-inân kılınarak mücerred avn u inâyet-i Bârî ve yümn-i teveccüh-i hazret-i şehriyârî ile huccâc-ı müslimînin mashûben bi's-selâme Şam-ı şerif'e duhûlleri müyesser kerde-i Cenâb-ı Vâhibü'l-âmâl olup bu ni'am-ı celîle-i inâyet-i ilâhî'ye ve

hakkı nâ-müstehakk-ı kemterânemde nâşiru'l-envâr olan neyyir-i cihan-efrûz-ı teveccühât-ı âliyenin edâ-yı hakk-ı teşekkürüyle şî'âr-ı bâlâ-yı sıdk u ubûdiyetim kârgâh-ı Saltanat-ı Seniyye'de zîver-pezîr-i damga-i itibar buyurulmak ümniyyesiyle el-abdu mâ ve yemlikuhû kâne li-mevlâhu mâ sadakınca min gayri had-din pâ-yı enzâr-ı dîhim hazret-i zillullâhî olmak üzere emti'a-i Hindiyeden müretteb üç bohça takdime-i âcizânem hezâr şerm ve hicâb ile takdime ictisâr kılınmış ise de pişkâh-ı evreng-i übbehet-niheng-i hazret-i Hilâfet-penâhiye takdimiyle meşmûl-i nigâh-i âtîfet-i iktinâh-ı cenâb-ı şehriyârî kılınması vâbeste-i himem-i bî-gâye-i veliyyü'n-ni'amâneleri olmağla zât-ı ma'âlî-âyât-ı hidivânelerine mevhibe-i seniyye-i Yezdânî ve atiyeye-i behiyye-i nâ-mütenâhî olan secâyâ-yı kerîme-i çâker-nüvâzî ve mürüvvetleri muktezâsınca ümidvâr olduğum üzere hakk-ı kemterânemde isticlâb-ı envâr-ı merhamet-âsâr hazret-i zillullâhîye himmet-i vâlâ-nehmet-i rahimâneleri bî-dirîğ ve derkâr buyurulması temennâ-kerde-i çâkerânem idüğü beyanıyla arzuhal-i ubeydânem tahrîr ve merfû'-ı pişkâh-ı devlet-masîrleri kılındı. İnşâallahu Teâlâ muhât-ı ilm-i âlem-ârâ-yı veliyyü'n-ni'amâneleri buyuruldukda ol bâbda ve her halde emr u fermân hazret-i veliyyü'n-ni'am ve'l-ihsânındır. ■

Fî 29 Zilhicce sene 1232 [9 Kasım 1817].
BOA, HAT 764/36072

bende

Emîrü'l-hac ve Vâli-i Şamel-Hâc Hâfız Ali

Dipnotlar

1) Zekeriyâ Kurşun, "Osmanlı Devleti İdaresinde Hicaz", Osmanlı Ansiklopedisi, Ankara 1999, I, 316. 2) BOA, MD 3, 905; 22, 584; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, R. 1959 v. 787b-788a-b. 3) Suraiya Faroqhi, *Hacılar ve Sultanlar (1517-1683)*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 35-42. 4) BOA, HAT 551/27146E, 1365/53979, 764/36070.

** Tashih ve çok değerli katkılarından dolayı hocam Dr. Mustafa Küçük'e teşekkür ederim.